

5 Rangaistuskäytännön yleiskuvaus

Jaksossa annetaan yleiskuva tuomioistuinten rikosasioissa antamista ratkaisuista sekä eri rangaistuslajien käytöstä. Seuraava jakso sisältää tarkemmat rangaistuskäytäntötiedot eri rikoksissa.

Rikosasioissa annetut ratkaisut

Taulukosta 51 käy selville alioikeuksissa syytettyjen ja eri rangaistuksiin tuomittujen määrä vuosina 1997–2005.

Taulukko 51 Seuraamustilasto 1997–2005 (alioikeudet)

	1997	1999	2001	2003	2004	2005
A. Oikeudenkäynnissä syytetyt	63698	63096	72354	70022	75343	73124
B. Näistä syylliseksi havaittu	59231	59621	67747	65803	70776	68583
C. Näistä rangaistukseen tuomittu						
- kaikki	57892	58654	66605	64872	69765	67557
- ehdoton vankeus	5968 ¹	6642 ¹	8352 ¹	8000 ¹	8530 ¹	8313 ¹
- ehdollinen vankeus	12962	12943	14342	15074	16165	15757
- näissä oheissakko	6809	7392	7412	8094	9320	8930
- sakko	35132	33889	38948	36460	39420	38290
- yhdyskuntapalvelu	3535	3957	3388	3297	3621	3370
- nuorisorangaistus	..	45	40	34	31	42
- tuomitsematta jätetty ²	1339	967	1142	931	1011	1026
- uhkasakko	220	1151	1520	1691	1669	1446
D. Syyte hylätty tai asia jätetty sillensä						
- syyte hylätty	3390	2683	3139	3213	3557	3597
- asia rauennut/jätetty sillensä	1052	792	1468	1006	1010	944
E. Aikaisemmat rangaistukset						
- ehdollinen täytäntöön	267	324	533	664	758	870
- ehdonalainen vapaus						
- menetetty	1517	1513	1432	1535	1605	1503
- ei menetetty	1051	1209	836	692	742	610
F. Summaarinen menettely						
- rangaistusmääräyssakot	249460	264930	236448	218883	232613	237472
- rikesakot	58861	62006	103013	99099	109634	110977
G. Syyksilukevat tuomiot + rangaistusmääräykset + rikesakot	366213	386569	407208	383785	413023	416006

Lähde: Tilastokeskus

¹ Poislukien yhdyskuntapalvelurangaistukset. Vuodesta 2003 alkaen ehdollisiin ja ehdottomiin vankeusrangaistuksiin eivät enää sisälly tapaukset, joissa aikaisempi rangaistus on katsottu RL 7:6:n perusteella rikoksen riittäväksi seuraamukseksi (ns. kuittaustilanteet). Näitä on vuosittain noin 300.

² Luku sisältää sekä seuraamusluontoiset että muulla perusteella tuomitsematta jätetyt.

Vuonna 2005 yleisissä alioikeuksissa syytettiin rikoksesta yhteensä 73 124 henkilöä. Näistä todettiin syylliseksi 68 583 (93,8 %) ja tuomittiin rangaistukseen 67 557 (92,4 %). Vuonna 2005 rangaistukseen tuomituista tai rangaistusmääräyksen saaneista oli ulkomaalaisia 6,5 prosenttia (19 797, ks. tarkemmin edellä jakso II.B.3).

Oikeudenkäynnissä tuomituille vuonna 2005 määrättyistä rangaistuksista valtaosa (56,7 %) oli sakkorangaistuksia. Ehdottoman vankeusrangaistuksen sai 12,3 prosenttia (8 313 henkilöä) tuomituista ja ehdollisen vankeusrangaistuksen 23,3 prosenttia (15 757) tuomituista. Yhdyskuntapalvelun osuus oli 5,0 prosenttia (3 370 tapausta).

Ehdoton valtaosa seuraamuksista määrätään summaarisessa menettelyssä. Rangaistusmääräykset ja rikesakot kattavat 84 prosenttia kaikista seuraamuksista. Yhdessä tuomioistuinsakkojen kanssa varallisuuteen kohdistuvat rangaistukset kattavat 93 prosenttia kaikista rangaistuksista.

Rangaistuslajien osuuksien kehitys vuosina 1990–2005 ilmenee kuviosta 117 ja taulukosta 52.

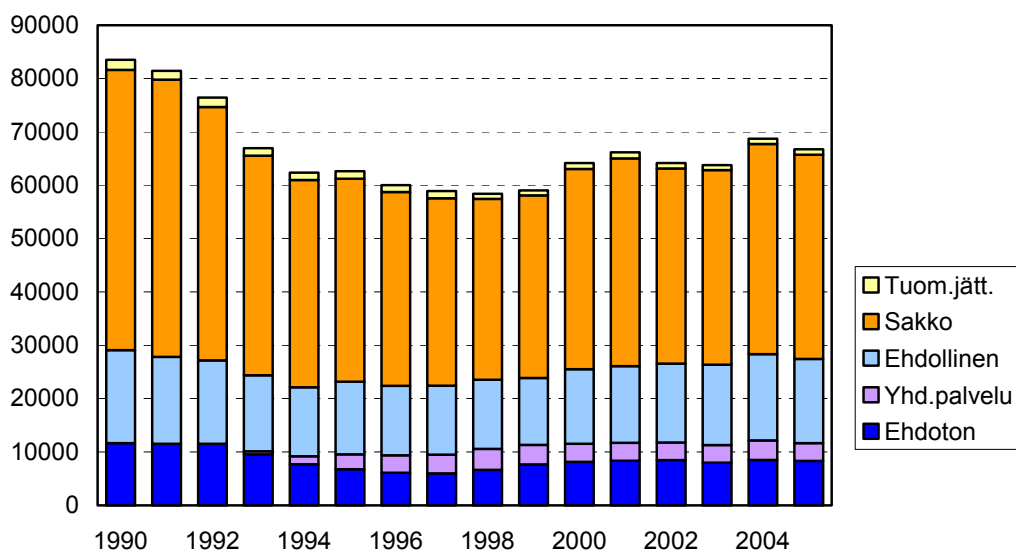
Tuomittujen rangaistusten lukumäärä aleni vuosina 1990–1996 viidenneksellä. Tuon muutoksen kuluessa rangaistuslajien suhteelliset osuudet pysyivät kutakuinkin samoina. Vuosina 1996–1999 tuomittujen lukumäärät ovat pysyneet jokseenkin ennallaan. Vuonna 2000 nousua oli 9 prosenttia. Yhdyskuntapalvelun kasvu näkyy ehdottomien vankeusrangaistusten osuuden laskuna vuosina 1992–1996. Sitten yhä yhdyskuntapalvelun käyttö tasaantui, ja vuonna 1999 tapauksia tilastoitiin jo 8 prosenttia (299) vähemmän kuin edellisvuonna. Vuonna 2000 laskua oli edelleen 7 prosenttia. Vuoden 2001–2002 lukumäärät ovat pysyneet suurin piirtein samalla tasolla. Vuonna 2004 tapausmäärät kasvoivat, mutta rangaistuksen suhteellinen käyttöosuus säilyi jokseenkin ennallaan ja vuonna 2005 sekä käyttömäärä että suhteellinen käyttöosuus vähenivät (ks. seuraava taulukko).

Ehdottomaan vankeuteen tuomittujen määrä on kasvanut vuodesta 1997 alkaen. Nousua on ollut kaikkiaan 39 prosenttia. Määrä kuitenkin väheni 7 prosenttia vuonna 2005 edelliseen vuoteen verrattuna. Myös täytäntöön pantavaksi määrättyjen ehdollisten rangaistusten määrä on voimakkaasti kasvanut (296 vuonna 1996; 870 vuonna 2005).

Taulukko 52 Rangaistuslajit 1990–2005

Vuosi	Tuom.jätt. ¹		Sakko		Ehdollinen		Yhd.palvelu		Ehdoton		Kaikki	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1990	1909	2,3	52537	62,9	17427	20,9	..	0,0	11657	14,0	83530	100,0
1991	1667	2,0	51948	63,8	16311	20,0	..	0,0	11533	14,2	81459	100,0
1992	1789	2,3	47473	62,1	15637	20,5	..	0,0	11538	15,1	76437	100,0
1993	1427	2,1	41161	61,5	14249	21,3	563	0,8	9563	14,3	66963	100,0
1994	1398	2,2	38856	62,3	12933	20,7	1487	2,4	7699	12,3	62373	100,0
1995	1425	2,3	38020	60,7	13624	21,8	2803	4,5	6754	10,8	62626	100,0
1996	1266	2,1	36323	60,5	13039	21,7	3277	5,5	6101	10,2	60006	100,0
1997	1336	2,3	35109	59,6	12946	22,0	3533	6,0	5967	10,1	58891	100,0
1998	967	1,7	33889	58,0	12943	22,2	3957	6,8	6642	11,4	58398	100,0
1999	928	1,8	34213	58,0	12543	21,3	3658	6,2	7666	13,0	59008	100,0
2000	1104	1,7	37504	58,5	13973	21,8	3413	5,3	8147	12,7	64141	100,0
2001	1142	1,7	38948	58,9	14342	21,7	3388	5,1	8352	12,6	66172	100,0
2002	1011	1,6	36573	57,0	14770	23,0	3313	5,2	8484	13,2	64151	100,0
2003	931	1,5	36460	57,2	15074	23,6	3297	5,2	8000	12,5	63762	100,0
2004	1011	1,5	39420	57,3	16165	23,5	3621	5,3	8530	12,4	68747	100,0
2005	1026	1,5	38290	56,7	15757	23,3	3370	5,0	8313	12,3	67557	100,0

Lähde: Tilastokeskus

¹ Luku sisältää sekä seuraamusluontoiset että muulla perusteella tuomitsematta jätetyt.**Kuvio 117** Rangaistuslajit 1990–2005

Ehdoton ja ehdollinen vankeus

Vankeusrangaistusten pituus. Kaikkien vankeusrangaistusten keskipituus vuonna 2005 oli 5,0 kuukautta. Ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus oli 7,2 kuukautta ja ehdollisten 3,3 kuukautta. Niiden ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus, joita ei muunnettu yhdyskuntapalveluksi oli 8,8

kuukautta. Yhdyskuntapalveluksi muunnettujen vankeusrangaistusten keskipituus oli 3,1 kuukautta. Yhdyskuntapalvelurangaistusten keskimääräinen tuntimäärä oli 89 tuntia. Koska jälkimmäisistä on jo suoritettu RL 3:11:n mukainen vähennys, on ilmeistä, että lain esitöissä suositettua muuntosuhdetta noudatetaan jokseenkin tarkalleen. Taulukossa 53 on vastaavat tiedot myös ns. yhden rikoksen tuomioista.¹ Mukana ovat kaikki tuomitut, myös tapaukset, joissa rangaistusta on kohtuullistettu rikoslain 7 luvun 6 §:n nojalla (Rikollisuustilanne 1999 raportin vastaavan taulukon tapauksista oli jätetty pois RL 7:6:n nojalla tuomitut, ks. Rikollisuustilanne 1999, 170 ja jäljempänä jakso 6).

Taulukko 53 Vankeusrangaistusten keskipituus 2005

	Tuomiossa yksi rikos, kk	Tuomiossa yksi tai useampi rikos, kk
Ehdoton vankeus	7,2	7,2
- muut kuin ykp-tuomiot (vankilarangaistukset)	9,8	8,8
- muunnettu ykp:ksi	2,7	3,1
- ykp-tunnit	79 h	89 h
Ehdollinen vankeus	2,9	3,3
Kaikki	4,2	5,0

Lähde: Tilastokeskus

Valtaosa tuomituista rangaistuksista on pituudeltaan 30–90 päivää. Yli kahden vuoden mittaisia rangaistuksia on alle 2,5 prosenttia kaikista vankeustuomioista ja noin 6 prosenttia ehdottomista vankeusrangaistuksista (kehityksestä tältä osin ks. Rikollisuustilanne 1995–1996, 171–172).

Tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten pituus rangaistusluokittain ilmenee taulukosta 54 (lukumäärät) sekä kuviosta 118 (suhteelliset osuudet). Mukana ovat kaikki vankeusrangaistukset (myös yhtenäisrangaistukset).

¹ Rikollisuustilanne 1997 raportissa on selvitetty erikseen, kuinka monta rikosta eri rangaistuslajeja koskeviin tuomioihin sisältyy ja mikä vaikutus rikosten lukumäärän kasvulla on ollut keskirangaistuksiin (ks. Rikollisuustilanne 1997, 167–169).

Taulukko 54 Tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten pituus vuosina 1990–2005

Vuosi	2 vuotta tai alle	Yli 2 vuotta–alle 4 vuotta	4 vuotta–alle 8 vuotta	8 vuotta–yli	Elinkautinen	Kaikki
1990	11 149	335	119	50	4	11 657
1991	10 980	354	124	72	3	11 533
1992	10 937	355	160	82	4	11 538
1993	9 516	365	165	68	12	10 126
1994	8 557	368	158	95	8	9 186
1995	8 959	365	159	68	6	9 557
1996	8 764	363	156	79	16	9 378
1997	8 936	338	145	77	5	9 501
1998	10 176	281	96	51	5	10 609
1999	10 780	326	133	78	7	11 324
2000	11 003	334	143	73	7	11 560
2001	11 042	394	208	77	19	11 740
2002	10 826	345	170	74	18	11 433
2003	10 628	413	150	76	15	11 282
2004	11 501	396	152	74	14	12 137
2005	10 989	413	154	99	28	11 683

Laskettu Tilastokeskuksen tiedoista.

Pitkien vankeusrangaistusten osuudet kasvoivat 1990–1994, mutta kääntyivät tämän jälkeen laskuun. Vuoden 1998 ”notkahdukselle” ei löydy tilastollista selitystä. Vuosina 1999–2002 pitkien vankeusrangaistusten lukumäärä on selvästi kasvanut.

Taulukkoon 55 on merkitty ehdottomien vankeusrangaistusten keskiarvot vuosina 2000–2005 ja tuomittujen rangaistusten lukumäärät. Näiden pohjalta on laskettu myös vuosittain tuomittujen laskennallisten vankilavuosien määrä. Tiedot ilmoitetaan ainoastaan vankilaan johtaneista vankeusrangaistuksista (pois lukien yhdyskuntapalvelut).¹ Viimeiseen sarakkeeseen on merkitty prosentuaalinen muutos vuosina 2000–2005.

Taulukko 55 Ehdottomien vankeusrangaistusten (vankilarangaistusten) keskipituus ja tuomitut vankilavuodet 2000–2005*

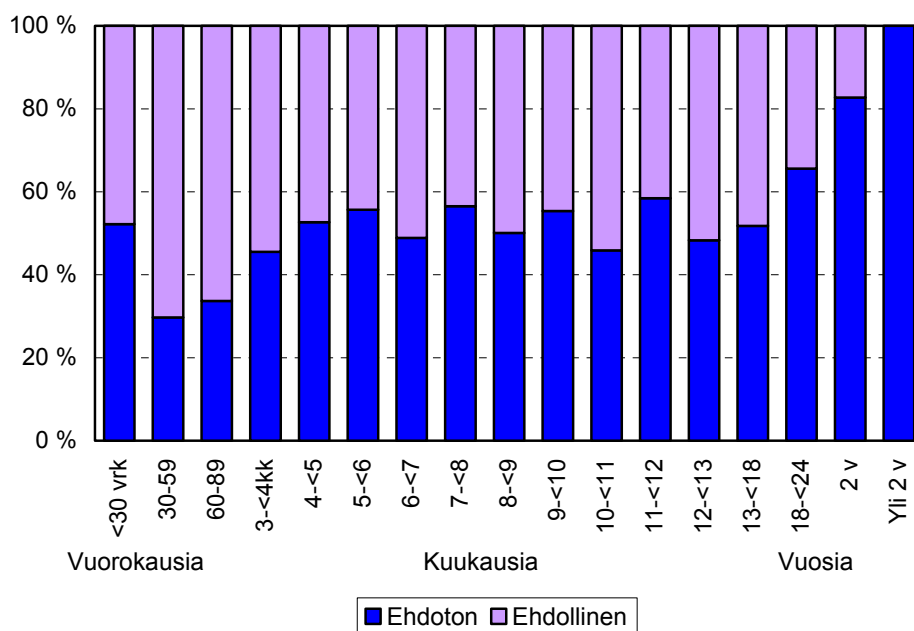
	2000	2002	2003	2004	2005	Muutos-% 2000–2005
Keskiarvo kk	7,4	8,4	8,5	8,1	8,8	+19 %
Käyttöosuus %	12,4	12,9	12,7	12,5	12,3	-1 %
Tuomioita	7 798	8 133	7 970	8 503	8 287	+ 6 %
Vankilavuosia	4 809	5 693	5 645	5 740	6 077	+26 %

* Mukana myös RL 7:6:n nojalla kohtuullistetut. Elinkautisvangit on jätetty laskelmasta pois.

¹ Todellisia vankilavuosia laskettaessa olisi lisäksi otettava huomioon ehdonalaista vapautumista koskevat säännöt. Seikalla ei kuitenkaan ole vaikutusta muutosprosesseja laskettaessa.

Vuonna 2000 vankilatuomioita annettiin 7 798 ja vuonna 2005 8 287. Vuonna 2000 12 prosenttia päärikostuomioista oli vankilatuomioita; vuonna 2005 osuus oli sama 12 prosenttia. Vuonna 2000 tuomioiden keskipituus oli 7,4 kuukautta ja vuonna 2005 8,8 kuukautta. Noin 1,5 kuukauden nousu vastaa 19 prosentin kasvua. Vankilan käyttöalaa ei ole enää 2000-luvulla laajennettu. Tuomiot ovat kuitenkin ankaroituneet niiden keskipituuden nousun vuoksi vuonna 2005. Tämän havaitsee viimeisen rivin tiedoista. Siinä tuomitut vankeusrangaistukset on muutettu ”rangaistusmassaksi”, joka kuvaa vuosittain tuomittujen vankeusvuosien määriä. Lukumäärien ja keskirangaistusten yhteisvaikutuksena vuonna 2005 tuomittiin 26 prosenttia enemmän vankeusvuosia kuin vuonna 2000. Vuoteen 1998 verrattuna vankeusvuosia oli vuonna 2005 peräti 56 prosenttia enemmän. Muutoksen laskennallisia kustannusvaikutuksia on tarkasteltu lähemmin kirjoituksessa Lappi-Seppälä 2006a.

Ehdollisesta rangaistuksesta. Vankeus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen vaadi sen tuomitsemista ehdottomana. Lisäksi edellytyksenä on, ettei tuomion pituus ylitä kahta vuotta. Käytännössä tärkeimmät lajivalintaperusteet ovat uusiminen ja teon törkeys. Rangaistuksen ehdollisuuden sekä rangaistusajan pituuden välistä yhteyttä tarkastellessa havaitsee, kuinka rangaistusaikojen kohotessa myös ehdollisten rangaistusten osuus jonkin verran alenee. Vankeustuomio määrätään useimmin ehdolliseksi, kun tuomion pituus on 30–90 päivää, rangaistuksen pituuden ollessa 3 kuukautta–1,5 vuotta, ehdollisia ja ehdottomia vankeustuomioita on suunnilleen yhtä paljon. Kahta vuotta lähestyttäessä joka kolmas vankeus määrättiin ehdolliseksi. Tasan kahden vuoden mittaisista rangaistuksista vajaa viidennes määrättiin ehdolliseksi. Kuviossa 118 on tiedot eripituisten vankeusrangaistusten ehdollisuudesta vuonna 2005.

Kuvio 118 Rangaistuksen laji ja määrä 2005

Ehdollista rangaistusta koskevan lain mukaan ehdollisen vankeusrangaistuksen lisäksi voidaan tuomita ns. oheissakko. Oheissakon käyttöä koskevat tiedot ovat taulukossa 56.

Taulukko 56 Ehdollisen rangaistuksen lisäksi oheissakkoon tuomitut 2005¹

Päärikkos	Ehdolliset N	Oheissakot N	Osuus ehdollisista %	Osuus oheissakoista %
Kaikki	15 759	8 930	56,7	100,0
Liikennejuopumus	8 485	7 895	93,0	88,4
Muut	7 274	1 035	14,2	11,6
Näistä:				
- Pahoinpitely (RL 21:5)	1 897	298	15,7	3,3
- Törkeä pahoinpitely (RL 21:6)	310	37	11,9	0,4
- Varkaus (RL 28:1)	2 121	263	12,4	2,9
Veropetos ja törkeä veropetos (RL 29:1-2)	273	20	7,3	0,2
- Elinkeinorikokset (RL 30 luku)	161	16	9,9	0,2
- Velallisen rikokset (RL 39 luku)	128	12	9,3	0,1

Lähde: Tilastokeskus

¹ Mukana eivät ole RL 7:6:n nojalla kohtuullistetut.

Useampaan kuin joka toiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen liitetään tehosteeksi oheissakko. Sakot keskittyvät voimakkaasti liikennejuopumusrikoksiin. 90 prosenttia oheissakoista määrättiin RL 23 luvun mukaisista liikenne-

juopumuksista ja liikenne rikoksista. Vastaavasti runsaaseen 90 prosenttiin liikennejuopumuksesta määrättyistä ehdollisista vankeusrangaistuksista liitettiin oheissakko. Muissa rikoksissa oheissakko liitetään noin 10 prosenttiin ehdollisista vankeusrangaistuksista. Oheissakon käyttöosuus on tavanomaista korkeampi pahoinpitelyrikoksissa (16 %).

Lakiin vuonna 2001 otettua mahdollisuutta liittää yhden vuoden ylittävän ehdollisen vankeusrangaistuksen tehosteeksi yhdyskuntapalvelu käytettiin kaikkiaan 111 kertaa vuonna 2005, eli viidenneksessä (21 %) tapauksista, joissa tuomittiin yli vuosi ehdollista vankeutta.

Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelun tilastoinnista. Yhdyskuntapalvelun soveltamisessa ja käytössä erottuu kolme vaihetta: 1) Soveltuvuusselvitys (soveltuuko syytetty yhdyskuntapalveluun), 2) rangaistuksen tuomitseminen sekä 3) täytäntöönpano.¹ Eri vaiheita koskevista viranomaisratkaisuksista saadaan tietoa useista eri lähteistä. Soveltuvuusselvityksiä ja rangaistuksen täytäntöönpanoa seurataan Rikosseuraamusviraston (Kriminaalihuoltolaitoksen) toimesta. Tuomioistuinten ratkaisukäytännön seuranta perustuu yleiseen tuomioistuintilastoon. – Rangaistuksen käyttöä voidaan kuvata sekä absoluuttiluvuin, että kertomalla, kuinka suuri osa ns. muuntokelpoisista vankeusrangaistuksista (korkeintaan 8 kuukauden mittaisista ehdottomista vankeusrangaistuksista) on muunnettu yhdyskuntapalveluksi. Jälkimmäisestä käytetään seuraavassa termiä ”käyttöaste”. Taulukkoon 57 on kerätty keskeiset yhdyskuntapalvelun käyttöä koskevat tiedot. Kuvaus on jäsennetty kolmeen portaaseen (I soveltuvuusselvitys → II tuomioistuinvaihe → III täytäntöönpano).

---

¹ Lainsäädännön pääpiirteet on selostettu julkaisussa Rikollisuustilanne 1995–1996, 197–198.

Taulukko 57 Yhdyskuntapalvelun käyttö 1996–2005

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
I. Soveltuvuusselvitys										
- selvityspyyntöjä esitetty	8922	10484	10849	9541	8983	8972	8306	8205	8440	7761
- soveltuvuus selvitys tehty	6476	7194	7362	6606	6270	6347	6056	6143	6380	5873
- suositettu YKP	5404	5931	6058	5311	5045	4805	4811	4837	5085	4733
II. Tuomiotiedot										
- muuntokelpoisia (max. 8 kk)	7340	7621	9132	9594	9815	9704	9644	9355	10223	9749
- näistä tuomittu YKP	3277	3534	3957	3658	3413	3388	3311	3297	3621	3382
III. Täytäntöönpanotiedot										
- täytäntöönpano aloitettu	3041	3206	3762	3630	3315	3193	3378	3238	3711	3636
- suoritettu loppuun	2507	2620	2933	2979	2770	2711	2729	2723	2876	3044
- keskeytetty	356	428	513	546	437	485	658	607	712	674
- täytäntöönpanossa	952	1066	1208	1287*	1311*	1345*	1335*	1390*	1592*	1613*
- suoritettuja tunteja	243583	251862	275788	257107	238129	254238	242703	248226	271916	288355

Lähteet: Tilastokeskus ja Kriminaalihoitolaitos

*Tilanne 31.12

Taulukko 58 Soveltuvuus selvitykset 1996–2006

	Selvityspyyntöjä	Soveltuvuus selvitys tehty %	Yhdyskuntapalvelua suositettu %
1996	8 922	75,6	83,4
1997	10 484	68,6	82,0
1998	10 849	67,9	82,3
1999	9 541	69,2	80,4
2000	8 983	69,8	80,5
2001	8 972	70,7	75,7
2002	8 306	72,9	79,4
2003	8 205	74,9	78,7
2004	8 440	75,6	79,7
2005	7 761	75,7	80,6
2006	7 201	67,3	83,4

Lähde: Kriminaalihoitolaitos

Soveltuvuus selvitys. Kriminaalihoitolaitokselta pyydettiin vuonna 2005 kaikkiaan 7 201 soveltuvuus selvitystä. Niitä tehtiin 67 prosenttia pyydetyistä (aina vastaajaa ei tavoiteta tai hän ei tule selvitykseen). Pyyntöjen määrä on laskenut vuodesta 1998 (10 849) selvästi.

Taulukko 59 Tuomitut 1996–2005

	Vankeus max. 8 kk	Yhdyskuntapalvelu	Käyttöaste %
1996	7 340	3 277	44,6
1997	7 621	3 534	46,6
1998	9 132	3 957	43,3
1999	9 594	3 658	38,1
2000	9 815	3 413	34,8
2001	9 704	3 388	34,9
2002	9 644	3 311	34,3
2003	9 355	3 297	35,2
2004	10 223	3 621	35,4
2005	9 749	3 382	34,7

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Tuomioistuinratkaisu. Vuonna 2005 tuomioistuinratkaisuissa langetettiin 3 370 yhdyskuntapalvelurangaistusta, mikä oli 35 prosenttia muuntokelpoisista vankeusrangaistuksista. Vuonna 1998 vastaavat luvut olivat vielä 3 957 ja 43 prosenttia. Uuden rangaistuksen käyttöaste kasvoi vuosina 1993–1997 kaksinkertaiseksi (22 prosentista 46 prosenttiin). Vuonna 1998 käyttöasteen kasvu taitui ja kääntyi laskuun niin, että vuonna 2002 oli päädytty vuoden 1995 tason alle.

Rangaistuksen käyttöaste on edelleen selvästi suurin rattijuopumusrikoksissa (48 % vuonna 2005, mutta 63 % vuonna 1997). Käyttöaste näkyy laskeneen kaikissa rikosryhmissä. Pahoinpitelyrikoksissa se oli vuonna 2005 36 prosenttia, mutta vuonna 1998 vielä 45 prosenttia. Varkausrikoksissa käyttöaste oli vuonna 2005 20 prosenttia, mutta vuonna 1997 vielä 35 prosenttia.

Taulukko 60 Yhdyskuntapalvelun käyttöaste 1993–2005

	Yleinen käyttöaste			Käyttöaste eri rikoksissa			
	Muunto- kelpoisia N	Muunnettu YKP:ksi N	Käyttö -%	Ratti- juopumus %	Varkaus jat.vark. %	Pahoin- pitely %	Muut %
	1993	2 607	563	21,6	39,3	8,7	13,8
1994	5 875	1 487	25,3	45,2	13,6	15,2	11,1
1995	7 538	2 803	37,2	56,4	22,4	28,9	20,8
1996	7 340	3 277	44,6	63,0	31,0	38,8	26,5
1997	7 621	3 534	46,4	62,5	34,8	40,9	31,3
1998	9 132	3 957	43,3	61,0	31,0	45,0	28,8
1999	9 594	3 658	38,1	57,7	25,5	38,4	24,8
2000	9 815	3 413	34,8	52,1	24,0	37,8	22,9
2001	9 704	3 388	34,9	51,8	22,6	39,1	21,6
2002	9 644	3 311	34,3	49,6	19,3	37,4	24,3
2003	9 355	3 297	35,2	50,5	21,6	38,0	23,0
2004	10 223	3 621	35,4	49,8	19,4	38,8	22,5
2005	9 749	3 382	34,7	48,2	19,7	36,2	22,4

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Yli puolet yhdyskuntapalvelutuomioista määrätään rattijuopumuksesta. Liikennejuopumukseen syyllistyneiden osuus yhdyskuntapalveluun tuomituista on vuosina 1994–2005 kuitenkin laskenut (69 prosentista 60 prosenttiin), mikä kertoo samalla seuraamuksen soveltamisalan laajenemisesta myös muihin rikoksiin.

Taulukko 61 Yhdyskuntapalvelun jakautuma rikoslajeittain 1996–2005

	1996	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kaikki	3 277	3 957	3 413	3 388	3 311	3 297	3 621	3 382
Osuus	%	%	%	%	%	%	%	%
Näistä								
- rattijuopumus	61,6	56,1	53,2	55,0	56,8	56,7	60,0	60,5
- varkaus	16,7	15,7	13,7	13,8	10,2	11,9	10,1	9,5
- pahoinpitely	7,8	7,7	9,3	12,2	10,2	12,0	12,3	11,5
- muut	13,8	20,4	23,8	19,0	22,8	19,5	17,6	16,2
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Täytäntöönpano. Vuonna 2005 täytäntöön pantavaksi tuli aloitettuja yhdyskuntapalveluja 3 636. Vuoden aikana suoritettiin loppuun 3 044 rangaistusta. Keskeytysprosentti (samana vuonna aloitetuista) on vaihdellut 11–20 prosentin välillä. Viime vuosina luku on ollut aiempia vuosia korkeampi (noin 19 %). Vuonna 2005 suoritettiin 288 355 yhdyskuntapalvelutuntia. Tämä vastaisi päivittäisessä vankiluvussa 400–500 vankia (olettaen että yhdyskuntapalvelun puuttuessa olisi todella tuomittu vastaava ehdoton vankeusrangaistus). 31.12.2005 oli toimenpantavana 1 613 yhdyskuntapalvelurangaistusta.

Taulukko 62 Täytäntöönpano 1996–2005

	Aloitettu	Suoritettu	Keskeytys %	31.12	Suoritettut tunnit
1996	3 041	2 507 (82,4%)	11,7	952	243 583
1997	3 206	2 620 (81,7%)	13,3	1 066	251 862
1998	3 762	2 933 (78,0%)	13,6	1 208	275 788
1999	3 630	2 979 (82,1%)	15,0	1 287	257 107
2000	3 315	2 770 (83,6 %)	13,0	1 194	238 129
2001	3 193	2 711 (84,9 %)	15,2	1 345	254 238
2002	3 378	2 729 (80,8 %)	19,5	1 335	242 703
2003	3 238	2 723 (84,1%)	18,7	1 390	248 226
2004	3 711	2 876 (85,1%)	19,2	1 592	271 916
2005	3 636	3 044 (83,7%)	18,5	1 613	288 355

Lähteet: Kriminaalihuoltoyhdistys ja oikeusministeriön vankeinhoito-osasto

Yhdyskuntapalvelun työtehtäviksi pyritään löytämään sellaisia hyödyllisiä töitä, jotka muuten jäisivät kokonaan tekemättä tai jotka tehtäisiin vapaaehtoisena palkattomana työnä. Palvelupaikan järjestäjänä voi olla julkisyhteisö tai julkisoikeudellinen yhteisö tai säätiö. Tyypillisiä tehtäviä ovat olleet esimerkiksi avustaminen sosiaalisen palvelulaitoksen keittiössä tai huoltotoissa, pienehköt remontit ja korjaustyöt, kuntien tai seurakuntien ulkoalueiden kunnostus ja toiminta vapaaehtoisten avustusjärjestöjen varastoissa ja myyntipisteissä. Työtehtäviä löytyy edelleen parhaiten kuntien piiristä (55 % palvelupaikoista). Valtion osuus on pysytellyt edelleen vaatimattomalla tasolla (2 % palvelupaikoista).

Enintään kymmenen tuntia yhdyskuntapalvelurangaistuksesta voidaan suorittaa osallistumalla uusintarikollisuuden vähentämistä tukeviin toimintaohjelmiin tai käyttämällä päihdeongelmien vähentämiseen tarkoitettuja palveluja Kriminaalihuoltolaitoksen hyväksymällä tavalla (YpL 1 §/31.1.2003).

Sakkorangaistus

Vuoden 1999 sakkouudistus. Sakkoa koskevia säännöksiä muutettiin vuonna 1999. 1.10.1999 voimaan tulleella uudistuksella siirryttiin ns. ”nettoperiatteeseen”. Siinä päiväsakon määräämisen pohjaksi otettiin aiempien bruttotulojen sijasta sakotettavan nettotulot. Muutos alensi päiväsakon laskennallista rahamäärää. Toisaalta samalla otettiin käyttöön järjestelmä, joka mahdollisti tulotietojen tarkastamisen verottajan rekistereistä suoraan tien päällä. Myös päiväsakon vähimmäismäärä korotettiin 20 markasta 40 markkaan. Euroon siirtymisen yhteydessä uudeksi vähimmäispäiväsakoksi vahvistettiin 6 euroa. Minimipäiväsakkoa koskevien muutosten voi arvella vaikuttavan vuorostaan korottavasti päiväsakon rahamääriin. Toinen sakkojen määräämiseen vaikuttanut uudistus koski ns. sakkovilpin rangaistavuutta. Vuoden 1999 alusta tuli voimaan rikoslain määräys (RL 16:6). Sen mukaan rangaistaan sitä, joka antaa sakon määräämistä varten olennaisesti vääriä tietoja maksukyvyystään, sakolla tai enintään kolmen kuukauden vankeudella. Uudistuksen voisi olettaa kohottaneen jonkin verran tuomittujen päiväsakkojen markkamääriä.

Tiedot vuodelta 1999 on seuraavassa ilmoitettu erikseen niiden sakkojen osalta, jotka on määrätty teoista, jotka on tehty ennen ja jälkeen 1.10.

Taulukko 63 Päiväsakkojen lukumäärä, rahamäärä ja minimipäiväsakkojen osuus vuosina 1996–2005

	Päiväsakkojen lukumäärä Keskiarvo			Päiväsakon rahamäärä (mk/€) Keskiarvo			Minimipäiväsakkoja Osuus %		
	OK	RM	Kaikki	OK	RM	Kaikki	OK	RM	Kaikki
1996	33	11	14	38	48	46	51,0	33,0	35,1
1997	34	12	14	39	49	48	52,3	32,7	35,1
1998	34	11	14	40	52	51	53,4	32,0	34,4
1999 ennen 1.10	34	12	15	42	58	56	52,4	30,9	33,8
1999 1.10 alkaen*	37	13	14	56	63	62	65,6	58,3	58,6
2000	33	13	16	52	67	64	72,3	55,2	58,1
2001	34	13	16	10 €	12 €	12 €	70,7	52,6	55,1
2002	35	14	17	10 €	12 €	11 €	69,4	54,7	57,1
2003	35	14	17	10 €	12 €	12 €	66,5	52,6	54,5
2004	35	14	17	11 €	13 €	12 €	64,8	50,7	52,8
2005	36	14	17	11 €	13 €	13 €	62,8	49,0	50,9

OK = oikeudenkäynnissä tuomitut

Lähde: Tilastokeskus

RM = rangaistusmääräykset

Kaikki = oikeudenkäynnissä tuomitut ja rangaistusmääräykset yhteensä

* Minimipäiväsakon rahamäärä 40 mk ja euroon siirtymisen jälkeen 6 euroa. Minimipäiväsakkojen osuuksia laskettaessa on minimipäiväsakoiksi luettu uudistuksen jälkeen taannehtivuuskiellon vuoksi tuomitut myös alle 40 markan suuruiset päiväsakot.

Päiväsakkojen lukumäärä. Varsinaisessa oikeudenkäynnissä tuomittujen päiväsakkojen lukumäärän keskiarvo oli ennen uudistusta vuonna 1998 34 ja uudistuksen jälkeen vuonna 2000 33 päiväsakkoa. Rangaistusmääräyksin tuomittujen sakkojen määrä nousi 12 päiväsakosta 13 päiväsakkoon. Muutosta selittää ainakin osaksi se, että vuoden 1999 uudistuksen yhteydessä osa aiemmista ylinopeusrikkeistä siirrettiin päiväsakkojärjestelmän puolelta rikesakoihin.¹ Uudistuksen jälkeen päiväsakkojen keskilukumäärät ovat hieman nousseet.

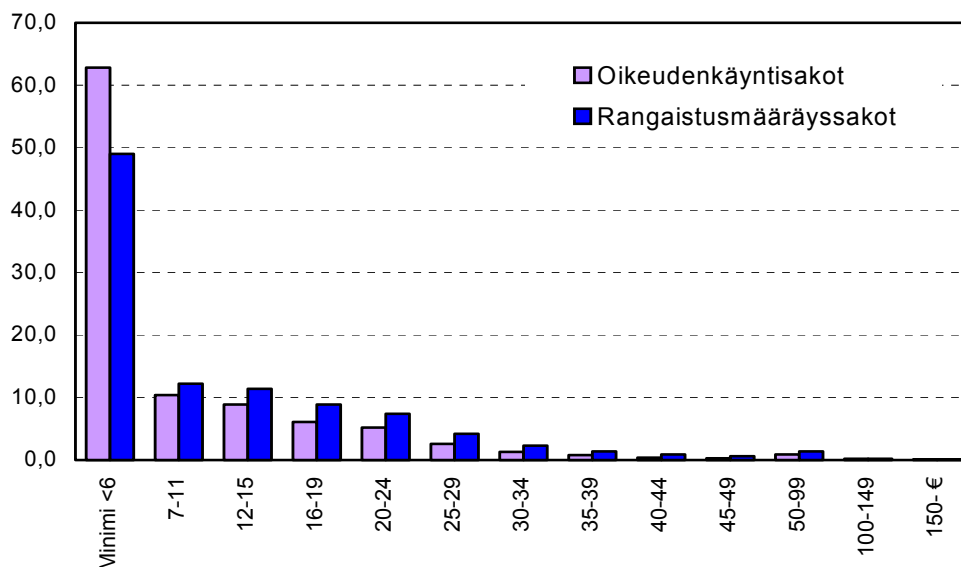
Päiväsakon rahamäärä. Päiväsakkojen rahamäärät ovat uudistusten myötä kohonneet. Sakkovilppiä koskevan kriminalisoinnin tultua voimaan päiväsakon keskiarvo rangaistusmääräysmenettelyssä kohosi 52 markasta 58 markkaan. Oikeudenkäyntisakkojen muutos oli paljon pienempi (40 markasta 42 markkaan), mikä onkin ymmärrettävää. Houkutus antaa tuloistaan väärää tie-

¹ Se, että kaikkien sakkojen keskiluku laski vuoden 1999 aikana 15 päiväsakosta 14 päiväsakkoon selittyy sillä, että 1.10. jälkeen tehdyistä teoista huomattavasti suurempi osa ratkaistiin rangaistusmääräyksin. Näin lähinnä siksi, että 1.10.1999 jälkeen tehdyistä teoista vain pieni osa ehdittiin käsitellä oikeudessa.

toa lienee selvästi suurempi tien päällä kuin oikeussalissa. Sakkouudistuksen voimaantulon jälkeen päiväsakkojen keskiarvot nousivat entisestään. Oikeudenkäyntisakkojen keskiarvo kohosi 42 markasta 52 markkaan ja rangaistusmääräyssakkojen keskiarvo 58 markasta 67 markkaan.

Samat muutokset näkyvät minimipäiväsakkojen osuuksien muutoksina. Ennen sakkouudistusta 20 markan minimipäiväsakkoja määrättiin tuomioistuimissa 52 prosenttia ja rangaistusmääräysmenettelyssä 31 prosenttia. Vuonna 2005 oikeudenkäyntisakoista oli 6 euron mukaisia minimipäiväsakkoja 63 prosenttia. Rangaistusmääräyssakkojenkin ryhmässä minimipäiväsakon osuus nousi lähes kaksinkertaiseksi (31 prosentista 55 prosenttiin). *Tällä hetkellä siis valtaosa kaikista sakoista (51 %) määrätään minimipäiväsakkoina.*

Oheisesta kuviosta ilmenee vielä oikeudenkäynnissä ja rangaistusmääräysmenettelyssä määrättyjen sakkojen päiväsakkojen rahamäärän jakauma vuonna 2005.

Kuvio 119 Päiväsakon rahamäärän jakauma vuonna 2005

Pylväikkö osoittaa sakkojen voimakkaan keskittymisen minimipäiväsakon alueelle. Korkeiden päiväsakkojen osuus on niiden herättämään julkiseen kohtuun nähden huomattavan pieni. Vuonna 2005 Suomessa määrättiin 350 vähintään 150 euron suuruista sakkorangaistusta, eli 0,1 prosenttia kaikista sakoista. Korkein päiväsakon rahamäärä vuonna 2005 oli 5 748 euroa.

Seuraavaan taulukkoon on kerätty tiedot tuomittujen sakkojen kokonaisrahamaerien muutoksista 1999–2005. Vuodelta 2001 ei ole saatavilla tietoja.

Vuoden 2002 tiedot on vertailun mahdollistamiseksi ilmoitettu sekä euro- että markkamääräisinä.

Taulukko 64 Sakon kokonaisrahamäärät 1999–2005

	Keskiarvo, mk, €						
	OK		RM		Kaikki		Rikesakot
	Liik.	Muut	Liik.	Muut.	Liik.	Muut	Liik.
1999 mk	1 219	1 450	787	344	795	826	264
2000 mk	1 707	1 649	1 022	521	1 042	1 034	432
- muutos %	+40 %	+14 %	+30 %	+51 %	+31 %	+25 %	+64 %
2002 mk	2 046	1 852	1 095	566	1 125	1 148	434
2002 €	344	314	184	96	189	193	73
2003 €	383	330	199	96	204	188	73
2004 €	411	288	204	97	230	153	74
2005 €	427	304	215	101	240	159	77
	Kokonaissakon maksimi, mk, €						
	OK		RM		Kaikki		Rikesakot
	Liik.	Muut	Liik.	Muut	Liik.	Muut	Liik.
1999 mk	32 650	50 640	33 512	21 644	33 512	50 640	700
2000 mk	257 220	240 800	513 720	75 236	513 720	240 800	700
2002 mk	190 995	97 282	177 072	41 293	190 995	97 282	696
2002 €	32 100	16 350	29 760	6 940	32 100	16 350	117
2003 €	52 400	42 350	32 550	10 000	52 400	42 350	115
2004 €	78 750	86 550	106 248	5 632	106 248	86 550	115
2005 €	42 560	28 600	57 480	31 740	57 480	31 740	117

OK = oikeudenkäynnissä määrätty

Lähde: Tilastokeskus

RM = rangaistusmääräykset

Kaikki = oikeudenkäynnissä tuomitut ja rangaistusmääräykset yhteensä

Liik. = liikenne rikokset (TLL)

Sakon kokonaisrahamäärä. Vuoden 1999 sakkouudistus korotti selvästi sakkojen kokonaissummaa. Liikenne rikoksista langetettujen kaikkien sakkojen keskimääräinen kokonaisrahamäärä nousi 31 prosenttia ja muiden sakkojen 25 prosenttia. Kaikkein suurin suhteellinen muutos (rikesakot pois lukien) tuli muista kuin liikenne rikoksista langetettuihin rangaistusmääräyssakkoihin. Näiden keskiarvo kohosi peräti 51 prosenttia. Oikeudenkäynnissä määrättyjen sakkojen kokonaisrahamäärät kasvoivat vuosina 2000–2002 edelleen noin viidenneksellä. Rangaistusmääräyssakkojen määrät pysyivät sen sijaan entisellään.

Taulukosta 65 ilmenee tuomittujen sakkojen kokonaisrahamäärän jakauma vuonna 2005.

Taulukko 65 Vuonna 2005 määrättyjen sakkojen kokonaisrahamäärät

	Liikennesakot %	Muut %
1–40 euroa	1,7	10,5
41–60	6,7	20,6
61–80	3,1	8,7
81–100	3,3	12,6
101–150	32,7	17,0
151–200	13,0	9,9
201–300	18,1	10,9
301–400	8,8	3,6
401–500	4,6	2,3
501–1000	6,4	2,8
1001–2000	1,3	0,8
2001–3000	0,2	0,1
3001–	0,1	0,1
Yhteensä	100,0	100,0
Lukumäärä	203 356	81 599

Lähde: Tilastokeskus

Liikennesakot keskittyvät selvästi 100–300 euron vaiheille. Muissa rikoksissa jakauma on kaksihuippuinen. Toinen huipuista sijoittuu 60–100 euron ja toinen 200–300 euron vaiheille. Suuret sakot ovat harvinaisia. Yli 2 000 euron sakkoja määrättiin liikennesakkoissa 0,3 % ja muissa rikoksissa 0,2 %.

Käsitykset sakkojärjestelmän oikeudenmukaisuudesta. Väestön sakkojärjestelmää ja liikennesakkoja koskevia käsityksiä mittaava haastattelututkimus (Lappi-Seppälä 2002) osoitti, että yleisö on varsin tyytyväinen päiväsakkojärjestelmään ja liikennesakkojen seuraamusjärjestelmään. Liikennesakkoja piti oikeudenmukaisena 60 prosenttia vastaajista. Liian lieviksi sakot arvioi 14 ja liian ankariksi 17 prosenttia haastatelluista. Vuoden 1999 sakkouudistus ei juurikaan muuttanut käsityksiä. Vuoden 2000 kesällä annetut kohusakot eivät näy murentaneen yleisön luottamusta liikenteen sakotusjärjestelmään. Sen sisällöstä yleisö on tosin huonosti perillä. Vajaa puolet tiesi, mihin päiväsakon rahamäärä perustuu. Useimmat vastaajat uskoivat sekä bruttoperiaatteen aikana että nettotulon käyttöön ottamisen jälkeen, että päiväsakon perusteena ovat nettotulot. Tyytyväisyys tai tyytymättömyys sakkoihin ei myöskään ollut yhteydessä käsityksiin sakotuksen perusteesta. Kiista ”bruttosakotus vastaan nettosakotus” on jäänyt yleisölle vieraaksi. Sillä, uskottiinko sakotuksessa noudatettavan bruttoperiaatetta vai nettoperiaatetta, ei ollut vaikutusta siihen, mitä mieltä sakkojärjestelmästä oltiin.

Oikeudenmukaisuusarviot vaihtelivat eri vastaajaryhmissä. Ne, jotka eivät itse aja autoa, pitivät päiväsakkojärjestelmää oikeudenmukaisempana kuin

autoa ajavat, ja miehet suhtautuvat naisia kriittisemmin päiväsakkojärjestelmään. Kuitenkin kaksi kolmasosaa (70 %) kuljettajistakin ja saman verran miehistä (69 %) piti järjestelmää oikeudenmukaisena. Myös tulojen ja vastajakäsitysten välillä oli selvä yhteys. Vastaajan omien tulojen kohotessa kasvoi myös kriittisyys päiväsakkojärjestelmään. Uudistuksen jälkeen sakkoja liian ankarana pitävien osuus kasvoi nimenomaan korkeimmissa tuloluokissa.

Vuonna 2001 tasan puolet kannatti ja toinen puoli vastusti päiväsakon ylärajaa. Se mille tasolle tuo yläraja tulisi asettaa, vaihteli hieman tarjottujen vastausvaihtoehtojen mukaan. Kun vaihtoehdot alkoivat 5 000 markasta, sopivaksi koettu katto sijaitsi keskimäärin 10 000 markan vaiheilla. Kun vaihtoehdot alkoivat 300 markasta, soveliaaksi koetun päiväsakon yläraja sijoittui keskimäärin 5 000 markan vaiheilla.

Sakkovilpin sääntely saa yleisön varauksettoman tuen. Suuri enemmistö (85–90 %) tietää, että tulotietojen valehtelu on rangaistavaa, ja hyväksyy sen (95 %). Valehtelun arveltiin hieman vähentyneen uudistuksen jälkeen, mutta edelleen keskimäärin joka kolmannen arveltiin valehtelevan tulonsa poliisille. Tosiasiassa kuitenkin sakkouudistus teki sakkovilpin käytännössä lähes mahdottomaksi. Myös kameravalvonta sai yleisön selvän tuen. Sitä piti suositeltavana 39, hyväksyttävänä 35, yhdentekevänä 7, arveluttavana 13 ja hylättävänä 6 prosenttia vastaajista. Mielipiteet säilyivät jokseenkin samoina vuosina 1999–2001. Autoa ajavat olivat selvästi kriittisempiä kuin muut vastaajat, mutta heistäkin runsaat kaksi kolmasosaa suhtautui kameravalvontaan myönteisesti ja vain neljännes piti sitä arveluttavana tai hylättävänä.

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan 30 km/t ylinopeudesta (rajoitus 50 km/t) eri tulonsaajaryhmille määrätyn ylinopeussakon oikeudenmukaisuus (taulukko 66). Tulosten mukaan yleisön oikeuskäsitykset vastaavat hyvin nykyistä rangaistuskäytäntöä. Ne jotka olivat annettuihin ylinopeussakoihin tyytymättömiä, pitivät niitä pikemminkin liian ankarina kuin liian lievinä. Mutta kuitenkin mitä suurituloisemmasta autoilijasta oli kysymys, sitä useampi vastaaja piti hänen saamiaan sakkoja lievinä. Vastaavasti sakkoja liian ankarina pitävien osuus kasvoi sitä mukaan kuin sakotettavan tulotaso aleni.

Taulukko 66 Arviot 30 km/t ylinopeudesta (rajoitus 50 km/t) eri tulonsaajaryhmille määrätyn ylinopeussakon oikeudenmukaisuudesta, vastaukset vuonna 2001

	Työtön	Edustaja	Johtaja
Tuomittu rangaistus on:	900 mk sakko	2 200 mk sakko	7 500 mk sakko
- liian lievä	5 %	9 %	21 %
- sopiva	53 %	55 %	56 %
- liian ankara	42 %	36 %	24 %

Lähde: Lappi-Seppälä 2002

Tuomitsematta jättäminen

Tuomioistuin saa jättää rangaistuksen tuomitsematta samantapaisin vähäisyys-, kohtuus-, nuoruus- ja konkurrensisiperustein kuin syyttäjää voi jättää syyttämättä. Lisäksi tuomioistuin voi jättää rangaistuksen tuomitsematta silloin, kun ”rikosta on tekoon tai tekijään liittyvistä erityisistä syistä pidettävä anteeksiannettavana” (poikkeuksellisuusperuste). Tieliikennelaissa on liikenerikoksia koskeva erityissäännös (TLL 104 §). Lakiin sisältyy myös joukko muita tuomitsemattajättämissäännöksiä, jotka jätetään seuraavassa syrjään.

Taulukko 67 Tuomitsematta jättäminen vuosina 1986–2005

Vuosi	RL 3:5.3	NuoriRikL 3 §	TLL 104 § 1	Yhteensä
	RL 6:12 1,3–5 k.	RL 3:5.4 RL 6:12 2 kohta		
1986	459	1 019	251	1 729
1987	566	1 130	330	2 026
1988	579	1 095	324	1 998
1989	524	963	295	1 782
1990	599	1 049	261	1 909
1991	769	674	224	1 667
1992	758	583	211	1 552
1993	581	506	144	1 231
1994	697	436	92	1 225
1995	733	415	74	1 222
1996	621	322	75	1 018
1997	668	305	86	1 059
1998	531	187	51	769
1999	437	181	46	664
2000	554	215	35	804
2001	544	228	26	798
2002	547	148	15	710
2003	525	131	12	668
2004	558	169	18	745
2005	587	186	6	779

Lähde: Tilastokeskus

Seuraamusluonteisia tuomitsematta jättämisistä oli vuonna 2005 yhteensä 779. Luvussa eivät ole mukana erityissäännösten nojalla tuomitsematta jätetyt. Muiden lainkohtien nojalla tehtyjä tuomitsemattajättämispäätöksiä oli vuonna 2005 kaikkiaan 13. Kaiken kaikkiaan tuomitsematta jättäminen on 1990-luvulla vähentynyt lähes kolmannekseen aiemmasta. Ilmeistä on, että syyttämättä jättämisen yleistymisen on vähentänyt tuomitsematta jättämisen tarvetta etenkin nuoremmassa ikäryhmissä. Kymmenen vuoden aikana nuoruusperusteella tuomitsematta jätettyjen määrä on pudonnut entisestään.

Taulukko 68 Tuomitsematta jättämisperusteiden soveltaminen 2002–2005

	Perusteiden soveltamiskerrat				Sovellettu ainoana perusteena			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Vähäisyys (RL 3:5,3/1)	369	352	327	350	328	292	280	314
Poikkeuksellisuus (RL 3:5,3/2)	115	127	97	108	94	66	61	78
Kohtuus (RL 3:5,3/3)	110	146	121	118	83	103	85	84
Konkurrenssi (RL 3:5,3/4)	12	3	13	11	12	2	12	9
Nuoruus (RL 3:5,4)	148	131	169	186	132	109	155	166
Yhteensä RL 3:5	754	759	727	773	649	572	593	651
TLL 104 §	15	12	18	6	13	12	18	5
Muu lainkohta tai peruste tuntematon	145	135	207	197	143	134	203	197

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Rikoslain tuomitsematta jättämistä sääntöjä sovellettiin kaikkiaan 773 kertaa vuonna 2005. Vain yhden perusteen nojalla tehtyjä päätöksiä oli 651. Vähäisyysperuste on perusteista yleisin (41 % soveltamiskerroista). Konkurrenssi-perusteen käyttö on jäänyt varsin vähäiseksi.

Muista lainkohdista käytännössä merkittävin on vuonna 1993 lakiin otettu huumausainerikoksia koskeva RL 50:7:n oma toimenpiteistä luopumissääntö.

Seuraamusluonteinen tuomitsematta jättäminen tulee kyseeseen vain verratien lievissä rikoksissa. Tuomitsematta jättämisen osuus kaikista oikeudenkäynnissä vuonna 2005 tuomituista rikoksista oli 0,5 prosenttia. Tavallista suurempi vastaava osuus oli esimerkiksi lievässä pahoinpitelyssä (3,6 %) ja kavalluksessa (2,5 %).

Rangaistuksen määräämiseen vaikuttavia tekijöitä

Lainsäädäntö. Rangaistuksen mittaamista koskevan rikoslain 6 luvun 1 §:n yleissääntönsä mukaan rangaistus on mitattava siten, että se on oikeudelmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen sekä rikoksesta ilmenevään tekijän syyllisyyteen. Tämän ohella on kiinnitettävä erityistä huomiota rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen. Samassa luvussa nimitään erikseen joukko perusteita, joihin tulee rangaistusta mitattaessa kiinnittää huomio.¹ Rangaistuksen yleisiä koventamisperusteita (RL 6:2) ovat rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus, rikoksen tekeminen vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan (RL 6:2, kohdat 1–3) sekä tekijän aikaisempi rikollisuus ”jos sen ja uuden rikoksen

¹ Rangaistuksen määräämistä koskeva normisto uudistui vuoden 2004 alusta alkaen. Ks. uudistuksen esittelystä Lappi-Seppälä 2004a.

suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä” (RL 6:2, 4 kohta). *Yleisiä lieventämisperusteita* (RL 6:3) ovat tekijään vaikuttanut painostus, uhka tai muu sen kaltainen vaikutin; rikokseen johtanut seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia; tai se, että tekijä on omaloitteisesti pyrkinyt estämään tai poistamaan rikoksen vaikutuksia taikka edistämään rikoksensa selvittämistä (RL 6:3). Jos rikoksesta tai rangaistuksesta aiheutuu tekijälle muu seuraus, tämä voidaan ottaa kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta mitattaessa (RL 6:4).

Näiden ohella rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat myös ns. *yleiset vähentämisperusteet*, joilla tarkoitetaan seikkoja, joiden nojalla tuomioistuin saa mitata rangaistuksen alennetulta asteikolta. Vähentämisperusteita ovat tekijän nuoruus (RL 3:2), vähentynyt syyntakeisuus (RL 3:4), yritys (RL 4:1), avunanto (RL 5:3) sekä hätävarjelun liioittelu (RL 3:9) ja oikeudenvastainen pakkotila eräissä tapauksissa (RL 3:10). Lakiin sisältyy tämän ohella *yleinen mahdollisuus rangaistusasteikon alittamiseen*. Erityisestä syystä, ja kun yleinen etu ei muuta vaadi, voidaan rangaistussäännöksessä säädetty rangaistusminimi alittaa tai tuomita vankeuden sijasta sakkoon silloin, kun rikoksesta on säädetty vain vankeutta määrääjäksi (RL 3:5). Rangaistuksen määräämistä ohjaavat lisäksi eri rangaistuslajeja (ehdollista rangaistusta, yhdyskuntapalvelusta, nuorisorangaistusta sekä tuomitsematta jättämistä) koskevat *lajivalintanormit*. Lakiin sisältyy myös säännökset rangaistuksen määräämisestä *konkurrenssitilanteissa*. Yhteisen rangaistuksen tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa myös rikosten lukumäärään, vakavuuteen ja keskinäiseen yhteyteen. (RL 7:5, ks. yhtenäisrangaistuksen mittaamisesta lähemmin Lappi-Seppälä 1992.)

Mittaamisperusteiden soveltaminen. Vuonna 2004 tulivat voimaan rikoslain 6 luvun uudet säännökset rangaistuksen määräämisestä. Vuoden 2004 kuluessa annettiin myös suuri joukko ratkaisuja, joissa sovellettiin vanhan lain säännöksiä. Nämä eivät kuitenkaan näy vuoden 2004 tilastossa. Vuosien 2003 ja 2004 lukumäärätiedot eivät tästä syytä ole vertailukelpoisia. Vuosien 2004 ja 2005 tilastoissa yksikkönä ovat lisäksi päärikoksen perustella tuomitut eivätkä kaikki rikokset kuten aiemmin.

Rangaistusasteikon lieventämisperusteista (RL 6:8, aiemmin yleiset vähentämisperusteet) käytännössä merkityksellisin on nuoruus: 4 269 tapausta eli 6,2 prosenttia kaikista oikeudenkäynnissä tuomituista vuonna 2005. Yrityssäännöstä sovellettiin 354 kertaa (0,5 %) tuomituista ja avunantoa koskevaa

sääntöä 345 kertaa (0,5 %). Rangaistuslajin vaihtamista koskevan säännöksen soveltamistarve on käynyt yhä harvinaisemmaksi (38 tapausta).

Rangaistuksen lieventämisperusteiden (RL 6:3) käyttökertoja kirjattiin 171 vuonna 2005. Näistä selvästi käytetyin oli rikoksen selvittämisen edistäminen (118 tapausta). Muita perusteita tunnutaan käytettävän vain satunnaisesti (mikä ei merkitse, etteikö niiden tarkoittamilla olosuhteilla olisi merkitystä mitaamisessa ilman, että lainkohta kirjataan näkyviin).

Uusia kohtuullistamisperusteita (RL 6:7), joihin sisältyy muun muassa aiemman lain sanktiokumulaatiosäännös, sovellettiin 89 kertaa vuonna 2005.

Lain koventamisperusteita sovellettiin 2 269 tapauksessa (3,3 %). Käytännössä kyse on uusimissäännöksen soveltamisesta. Muista perusteista käytetyin on suunnitelmallisuus, joka mainittiin 35 kertaa. Uutta rasistisia motiiveja koskevaa koventamisperustetta sovellettiin 13 kertaa.

Taulukko 69 Rangaistuksen mittaamisperusteiden soveltamiskerrat ja prosenttiosuus tuomituista 2002–2005

	2002	2003	2004	2005	
	N	N	N	N	%
<i>Rangaistusteikon lieventämisperusteet (RL 6:8)</i>					
- nuoruus (RL 3:2) (RL 6:8.1,1)	10529	9639	4445	4269	6,2
- alentunut syyntakeisuus (RL 3:4) (RL 6:8.3)	475	562	161	142	0,2
- yritys (RL 4:1) (RL 6:8.1,2)	2933	3197	660	354	0,5
- avunanto (RL 5:3) (RL 6:8.1,3)	574	702	271	345	0,5
- hätävarjelu liioittelu (RL 3:9)	141	146	..	..	..
- pakkotila (RL 3:10)	8	10	..	..	..
- vastuuvapausperuste lähellä (RL 6:8.1,4)			30	48	0,1
- erityiset syyt tai muu peruste (RL 6:8.1,5)			14	16	0,0
- rangaistuslajin vaihto (RL 3:5)(RL 6:8.4)	22	29	36	38	0,1
<i>Lieventämisperusteet (RL 6:3) (RL 6:3)</i>	492	524	164	171	0,2
- 6:3,1 (painostus) (RL 6:6.1,1)	4	10	9	14	0,0
- 6:3,2 (myötätunto) (RL 6:6.1,2)	23	22	35	27	0,0
- 6:3,3 (selvittäminen) (RL 6:6.1,3)	445	458	104	118	0,2
- muu peruste (RL 6:6.1,4; 6:8.3)			16	12	0,0
<i>Sanktiokumulaatio (RL 6:4)</i>	20	34			
<i>Kohtuullistamisperusteet (RL 6:7)</i>			65	89	0,1
<i>Koventamisperusteet (RL 6:2) (RL 6:5)</i>	12111	12120	2491	2269	3,3
- 6:2,1 (suunnitelmallisuus) (RL 6:5.1,1)	151	70	8	35	0,1
- 6:2,2 (liigoittuminen) (RL 6:5.1,2)	3	36	-	2	0,0
- 6:2,3 (palkkio) (RL 6:5.1,3)	4	8	2	2	0,0
- rasismi tai muukalaisviha (RL 6:5.1,4)			9	13	0,0
- 6:2,4 (uusiminen) (RL 6:5.1,5)	11943	12006	2472	2217	3,2
Syyksiluettuja rikoksia	133509	133414	70776	68583	

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

¹ Prosenttiosuudet on vuosina 2002–2003 laskettu kaikista oikeudenkäynnissä syyksi luetuista rikoksista ja vuosina 2004–2005 päärikostuomioista.

Seuraavassa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin syyntakeisuusarviointia ja siinä tapahtuneita muutoksia.

Syytettyjen mielentila

Rangaistusvastuu edellyttää, että tekijä on rikosoikeudellisesti syyntakeinen. Syyntakeisuus viittaa tekijän kykyyn ymmärtää tekonsa tosiasiallinen ja oikeudellinen luonne, samoin kuin hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään (ks. RL 3:3). Tuomioistuimien saattaa myös arvioida, että tekijä on ollut rikosta tehdessään ”täyttä ymmärrystä vailla”, mutta ei kuitenkaan kokonaan syyntakeeton (RL 3 luvun 4 §). Tällaiseen tekijään sovelletaan lievennettyä rangaistusasteikkoa.

Syytetyn mielentila ja syyntakeisuuden mahdollinen puute selvitetään lähtökohtaisesti – joskaan ei aina – erityisessä mielentilatutkimuksessa. Mielentilatutkimus sisältää siten sekä tutkivan lääkärin lausunnon, että Terveystieteiden tutkimuskeskuksen asiasta antaman lausunnon. Lausunnot eivät sido tuomioistuinta, joka harkitsee asian itsenäisesti.¹

Mielentilatutkimukset. Mielentilatutkimuksia vuonna 2006 tehtiin 134 kappaletta (197 vuonna 2005). Tutkimus tehdään käytännössä ainoastaan vakaviin väkivaltarikoksiin sekä tuhotöihin (entinen murhapoltto) syyllistyneistä (ks. Rikollisuustilanne 1999).

Oikeusturvakeskuksen lausunnoissa tutkituista 28 (21 %) arvioitiin syyntakeettomaksi, 19 (14 %) alentuneesti syyntakeisiksi (”täyttä ymmärrystä vailla”) ja 85 (63 %) olivat arvion mukaan toimineet täydessä ymmärryksessä.

Lausuntojen kokonaismäärä on 1980-luvulla ja 1990-luvun alkupuolella vaihdellut 250–300 välillä. 1990-luvun jälkipuoliskolla mielentilatutkimusten lukumäärä laski alle 200:n ja on pysynyt sellaisena myös 2000-luvulla. Vuonna 2006 annettiin lähes kolmannes vähemmän lausuntoja kuin edellisellä vuonna. Tämä saattaa johtua oikeudenkäymiskaareen tehdystä muutoksesta, jonka mukaan mielentilatutkimus voidaan tehdä vain, jos se on tuomioistuimen mukaan perusteltua. Samalla syyntakeisuusarviointit ovat selvästi kirsittyneet.

---

¹ Menettelyä on selvitetty tarkemmin julkaisussa Rikollisuustilanne 1995–1996, 204 ja Lappi-Seppälä 2000, 242 ss.

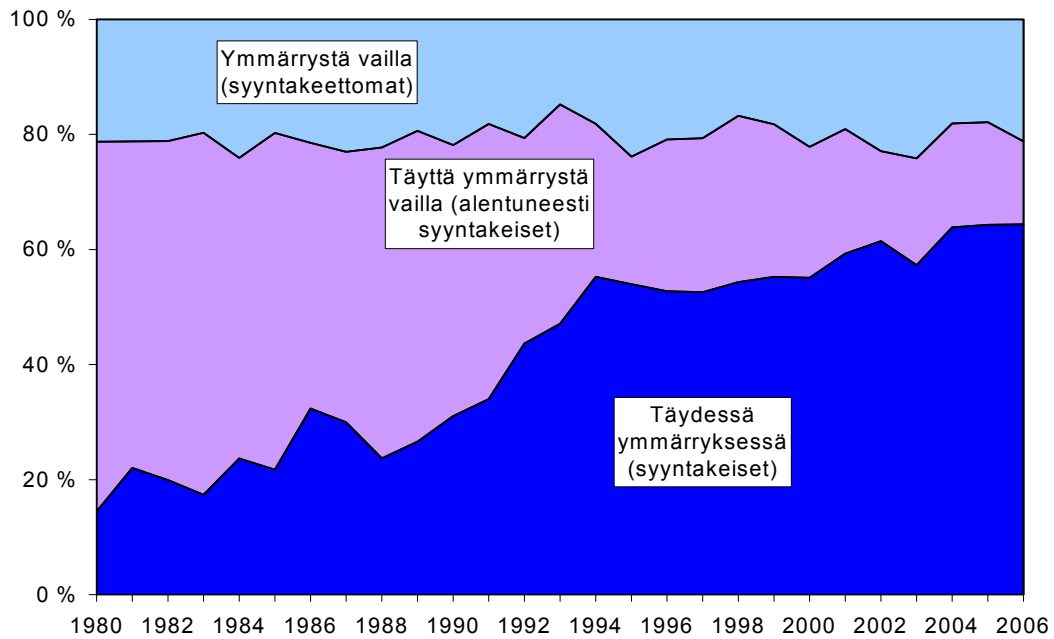
Taulukko 70 Terveystuoltoviranomaisten mielentilaratkaisut 1980–2006

LKH/STH/TEO ratkaisu				
Vuosi	TY	TYV	YV	Kaikki
1980	34	151	50	235
1981	52	134	50	236
1982	48	142	51	241
1983	45	163	51	259
1984	63	139	64	266
1985	65	175	59	299
1986	89	127	59	275
1987	95	149	73	317
1988	65	148	61	274
1989	66	134	48	248
1990	81	123	57	261
1991	103	145	55	303
1992	127	104	60	291
1993	105	85	33	223
1994	137	66	45	248
1995	129	53	57	239
1996	124	62	49	235
1997	112	57	44	213
1998	94	50	29	173
1999	100	48	33	181
2000	92	38	37	169
2001	109	46	38	195
2002	110	28	41	181
2003	102	33	43	181
2004	106	30	30	168
2005	126	35	35	197
2006	85	19	28	134

Lähteet: LKH, STH ja TEO:n vuosikertomukset

Vuosien 2000–2006 yhteisluvussa mukana myös syytteen mukaan kahteen luokkaan luokitetut.

Täydessä ymmärryksessä olevien määrä on kasvanut sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Erityisesti alentuneesti syyntakeisten kategoria on supistunut. Vuonna 1980 alentuneesti syyntakeisia oli kaksi kolmannesta tutkituista. Vuonna 2000 tuon ryhmän osuus oli 22 prosenttia ja vuonna 2006 enää 14 prosenttia. Vuoden 1985 huippuluvusta (175) alentuneesti syyntakeisten lukumäärä on laskenut kymmenesosaan (19 tapausta vuonna 2006). Arviointien suhteellinen muutos näkyy kuviosta 120.

Kuvio 120 Mielentilalausuntojen lopputulos 1980–2006 (suhteelliset osuudet)

Tuomioistuinratkaisut. Tuomioistuinratkaisuja voidaan tarkastella sekä päärikosperusteisesti (yksikkönä tuomion päärikos) tai ottamalla mukaan kaikki rikokset (tapauksia tulee enemmän, koska samasta syytetystä voi olla mukana useita rikoksia). Alentunutta syyntakeisuutta koskevista ratkaisuista on saatavissa vain kaikkia rikoksia koskeva tieto. Vastaavasti syyntakeettomista on saatavissa vain päärikosta koskeva tieto, mikä tekee tilastojen lukemisen hieman hankalaksi. Luvut vuosilta 1987–2005 ovat oheisessa taulukossa.

Taulukko 71 Syyntakeettomia ja alentuneesti syyntakeisia koskeva tuomioistuintilasto vuosilta 1987–2005

	Päärikosperuste			Kaikki rikokset		
	Syyliset (päärikos)	Syyn- takeettomat	Osuus %	Syyksiluetut rikokset	Alentuneesti syyntakeiset	Osuus-%
1987	80 920	200	0,25	..	..	..
1988	79 490	174	0,22	..	..	..
1989	80 875	168	0,21	..	..	..
1990	81 621	188	0,23	..	..	..
1991	79 792	147	0,18	..	..	..
1992	76 693	161	0,21	151 005	1 916	1,3
1993	67 214	125	0,19	161 472	1 778	1,1
1994	62 633	105	0,17	146 074	1 489	1,0
1995	62 879	121	0,19	140 161	1 189	0,8
1996	60 208	123	0,20	132 655	1 029	0,8
1997	59 186	102	0,17	129 568	978	0,8
1998	59 621	68	0,11	113 156	730	0,6
1999	60 571	72	0,12	118 315	571	0,5
2000	65 505	92	0,14	128 585	657	0,5
2001	67 747	84	0,12	134 646	760	0,6
2002	65 802	83	0,13	133 509	475	0,4
2003	61 325	69	0,11	119 399	562	0,5
2004	66 281	80	0,12	..	167*	0,3*
2005	64 495	71	0,11	..	145	0,2*

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

* Laskettu osuutena päärikostuomioista.

Syyntakeettomia oli päärikoksen mukaan 71 vuonna 2005 eli 0,11 prosenttia oikeudenkäynnissä syyllisiksi todetuista. Vuonna 1980 näitä oli 200, eli 0,25 prosenttia. Syyntakeettomien määrä ja osuus on puolittunut runsaassa 10 vuodessa.

Vuonna 1992 määrättiin kaikkiaan 1 916 rikoksesta rangaistus alentunutta syyntakeisuutta koskevan säännöksen nojalla (tilastoyksikkönä kaikki syyksi luetut rikokset). Tapauksia oli kaikkiaan 1,3 prosenttia kaikista syyksi luetuista rikoksista. Vuonna 2002 lukumäärä oli laskenut 475:een ja suhteellinen osuus 0,4 prosenttiin. Alentunutta syyntakeisuutta koskevan säännöksen soveltaminen on laskenut 10 vuodessa kolmannekseen entisestä. Vuonna 2004 tilastointiperuste muuttui päärikosperusteiseksi, mikä estää vertailut aiempiin vuosiin.

Rikoslajikohtaiset tiedot vuodelta 2005 ilmenevät seuraavasta taulukosta sekä liitetaulukosta 8.

Taulukko 72 Syyntakeisuustilasto 2005 – rikoslajeja koskevia tietoja

Rikoslaji	Syyntakeettomat			Alentuneesti syyntakeiset		
	Päärikoksen mukaan (N)	Jakautuma rikoksittain %	Osuus päärikoksista %	Päärikoksen mukaan (N)	Jakautuma rikoksittain % - 2000	Osuus päärikoksista % - 2000
Kaikki	71	100,0	0,1	145	100,0	0,2
Rikoslakirikokset	70	98,6	0,1	142	97,9	0,2
Henkirikokset	19	26,8	8,3	27	18,6	11,7
- tappo ja murha (täytetyt)	10	14,1	8,6	14	9,7	12,1
Pahoinpitelyrikokset	20	28,2	0,2	34	23,4	0,3
- törkeä pahoinpitely	5	7,0	0,7	11	7,6	1,6
Ryöstö ja kiristäminen	2	2,8	0,3	3	2,1	0,5
Tuhotyö	5	7,0	6,6	7	4,8	9,2
Seksuaalirikokset	2	2,8	0,5	4	2,8	0,9
- raiskaus	0	0,0	0,0	1	0,7	1,4
Varkaus, törk. varkaus	2	2,8	0,0	13	9,0	0,3

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Henkirikoksista taikka niiden yrityksistä syytetyistä vuonna 2005 oli syyntakeettomia 19 eli 8 prosenttia päärikoksista. Tuhotyörikoksissa (aiemmin murhapoltto) jäi syyntakeettomina rangaistukseen tuomitsematta 7 prosenttia vuonna 2005. Alentunutta syyntakeisuutta koskevaa säännöstä sovellettiin 12 prosentissa henkirikostapauksia (vuonna 2000 luku oli 20 %).

Kysymystä voi tarkastella myös siltä kannalta, kuinka suuri osa syyntakeettomista taikka vähentyneesti syyntakeisista kuuluu määrättyyn rikosryhmään. Tässä tarkastelussa tuloksiin vaikuttaa myös rikostyyppin yleisyys. Niinpä suurin osa vähentyneen syyntakeisuuden soveltamistapauksista koski pahoinpitelyrikoksia (23 %), kun henkirikosten osuus oli 19 prosenttia ja tuhotyön 5 prosenttia.

Tuomioistuinten syyntakeisuusarvioinnit ovat seurailleet annettuja mielentilalausuntoja. Niissä todettu linjanmuutos (ks. edellä) näkyy ennen kaikkea siinä, että vähentyneesti syyntakeisten ja syyntakeettomien lukumäärät ja suhteelliset osuudet ovat alentuneet. Yksi käytännössä tärkeä seuraus tästä on ollut, että murhasta tuomitut elinkautiset vankeusrangaistukset ovat 1990-luvulla lisääntyneet sekä suhteellisesti että absoluuttisesti. (Ks. Rikollisuustilanne 1995–1996, 208 ja Rikollisuustilanne 1997, 179 sekä jäljempänä jakso III.A.7.)

Kriminaalipotilaiden hoito. Jos syytetylle tehdään mielentilatutkimus, Terveystieteiden tutkimuskeskus selvittää samassa yhteydessä myös tahdosta riippumattoman mielisairaanhoidon edellytykset. Rikoksen tehneen hoitoon määrääminen tapahtuu samojen edellytysten nojalla kuin muidenkin mielen-

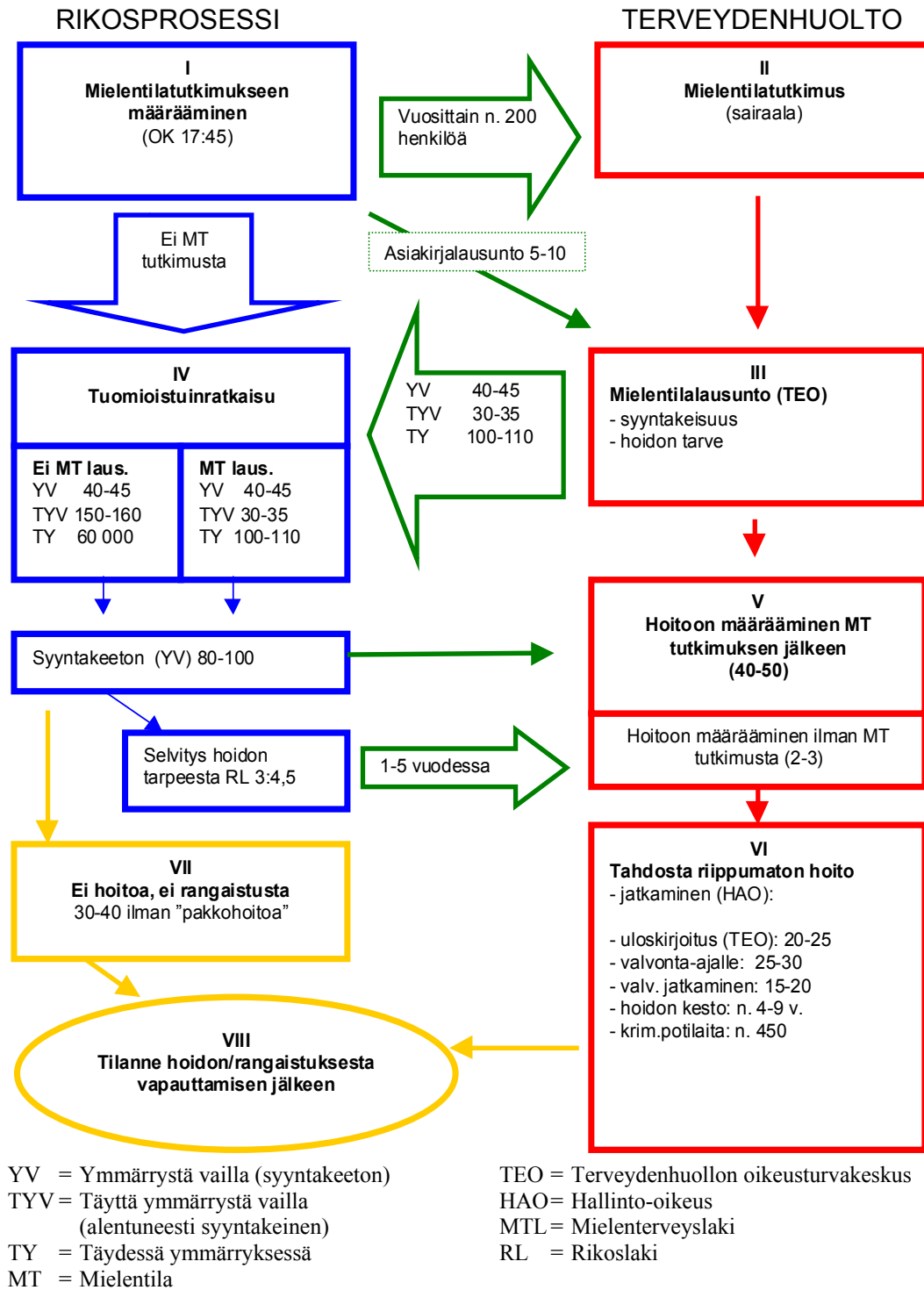
terveyden häiriöistä kärsivien.¹ Käytännössä mielentilatutkimuksissa syyntakeettomiksi todetut määrätään kuitenkin säännönmukaisesti hoitoon.

Vuonna 2006 oikeusturvakeskus määräsi 29 henkilöä tahdosta riippumattomaan hoitoon mielentilatutkimuksen jälkeen. Kaikki kriminaalipotilaan hoito on pitkäkestoista. Hoidossa olevista kriminaalipotilaista tai heidän hoitoajoistaan ei ole julkaistuja luotettavia tilastotietoja. Vuosina 1980–2000 päättyneiden hoitojen keskiarvo oli 9,4 vuotta ja mediaani 4,8 vuotta. Vuonna 2000 hoidossa olevien siihen astisen laitosajan keskiarvo oli 9,1 vuotta ja mediaani 6,3 vuotta (ks. Lappi-Seppälä 2005, 149).

Syyntakeisuusarviointi ja mielentilaprosessi. Oheiseen kaavioon on vielä merkitty syyntakeisuusprosessin keskeiset vaiheet, päätöksentekijät, päätökset ja niitä koskeva perustilastotieto. Tapauslukumäärät perustuvat osin julkaistuihin tilastoihin, osin Oikeuspoliittisella tutkimuslaitoksella käynnissä oleviin erillistutkimuksiin (ks. lähemmin Lappi-Seppälä. 2005).

---

¹ Hoitoon määräämisen edellytyksistä tarkemmin Rikollisuustilanne 1995–1996, 209–210.

YV = Ymmärrystä vailla (syyntakeeton)
 TYV = Täyttä ymmärrystä vailla (alentuneesti syyntakeinen)
 TY = Täydessä ymmärryksessä
 MT = Mielentila

TEO = Terveystuollon oikeusturvakeskus
 HAO = Hallinto-oikeus
 MTL = Mielenterveyslaki
 RL = Rikoslaki

- I. Ensimmäinen harkintavaihe koskee mielentilalausunnon pyytämistä. Tuomioistuimien voi 1) määrätä tekijän mielentilatutkimukseen OK 17:45:n nojalla, mutta 2) se voi myös pyytää tuomitusta mielentilalausunnon pelkästään asiakirjojen nojalla. Jos tuomioistuimella on jo käytössään riittävästi materiaalia syyntakeisuutta koskevan päätöksen tekemiseksi, se voi myös 3) jättää mielentilalausunnon kokonaan pyytämättä ja tehdä päätöksensä esimerkiksi syytetystä aikaisemmin tehdyn mielentilatutkimuksen nojalla. Mielentilatutkimusta koskevien pyyntöjen määrää ei tilastoida erikseen. Lukumäärä on pääteltävissä vuosittain annetuista mielentilalausunnoista, joita on viime vuosina ollut hieman alle 200. Asiakirjojen perusteella pyydettyjä lausuntoja on vuosittain alle 10.
- II. Mielentilatutkimukseen määrätty otetaan tutkimuksen suorittamista varten TEO:n osoittamaan tutkimussairaalaan (MTL 15 §). Tutkimukselle on varattu normaalisti aikaa korkeintaan 2 kuukautta, jonka jälkeen lääkärin laatima mielentilatutkimus toimitetaan lausunnolle TEO:oon.
- III. TEO antaa tutkimuksesta sekä tutkittavan mielentilasta oman lausuntonsa. Samassa yhteydessä arvioidaan tutkittavan hoidon tarve. Mikäli syytetyn katsotaan olevan tahdosta riippumattoman hoidon tarpeessa, hänet määrätään tässä samassa yhteydessä hoitoon, joka alkaa välittömästi. Jos syytetty ei ole tahdosta riippumattoman hoidon tarpeessa, hänet palautetaan tutkintavankeuteen (MTL 18 §). Vuosittain annettujen mielentilalausuntojen lukumäärä ja sisältö käy ilmi TEO:n vuosikertomuksista. Viime vuosina tutkittavista on katsottu syyntakeisiksi runsaat puolet, Syyntakeettomia ja alentuneesti syyntakeisia on ollut noin viidennes kutakin ryhmää.
- IV. Mielentilalausunnon saatuaan (tai otettuaan jutun ratkaistavaksi ilman lausuntoa) tuomioistuin tekee asiassa oman ratkaisunsa. Teon hetkellä syyntakeettomaksi todettu syytetty vapautetaan rangaistusvastuusta, syyntakeinen syytetty tuomitaan täyteen sekä alentuneesti syyntakeinen alennettuun rangaistukseen. Jos syytetty todetaan syyntakeettomaksi ilman tähän asiaan liittyvää mielentilatutkimusta, tuomioistuin voi pyytää TEO:lta vielä selvityksen rangaistukseen tuomitsematta jätetyn syytetyn hoidon tarpeesta. Samalla tuomioistuin voi määrätä henkilön säilytettäväksi vankilassa, kunnes TEO:n päätös asiassa on annettu. TEO voi vastaavasti määrätä tekijän 30 päiväksi sairaalaan tutkittavaksi (MTL 21 §). Tuomioistuimissa vuosittain syyntakeettomiksi tai alentuneesti syyntakeisiksi katsottujen rikosentekijöiden määrä ja heille syyksiluetut rikokset ilmenevät oikeustilastollisesta vuosikirjasta. Tilasto ei kerro, keistä on pyydetty mielentilalausunto ja mikä osa tuomitsematta jätetyistä on määrätty hoitoon. Hoitotarpeen kartoituksia pyydetään vuosittain pari kolme.
- V. Jos mielentilatutkimuksen perusteella ymmärrystä vailla oleva henkilö on hoidon tarpeessa (yllä III, MTL 17 §) taikka jos hoidon tarve tulee todetuksi tuomitsematta jättämisen jälkeen (yllä IV, MTL 22 §), henkilö määrätään tahdosta riippumattomaan hoitoon. Hoitoon määrättyjen lukumäärä seuraa mielentilatutkimuksissa syyntakeettomien lukumäärää. Syyntakeettomiksi todetut määrät

tään yksittäisiä poikkeustapauksia lukuun ottamatta tahdosta riippumattomaan hoitoon. Näitä tapauksia on vuosittain 40–45.

- VI. Hoitoon määrätyn hoidon tarve tulee arvioida kuuden kuukauden välein. Hoidon jatkamista koskevan päätöksen tekee hallinto-oikeus, kun taas hoidon lopettamisesta päättää TEO. Tahdosta riippumattomassa hoidossa oleva voidaan joko vapauttaa suoraan tai päästää valvonnanvaraiseen avohoitoon (MTA 6 §). TEO:n vuosittain tekemät ratkaisut näkyvät TEO:n vuosikertomuksesta.
- VII. Vain osa tuomioistuimessa syyntakeettomiksi todetuista määrätään tahdosta riippumattomaan hoitoon. Alustavien arvioiden mukaan ryhmän koko vaihtelee vuosittain 30–40 välillä.
- VIII. Hoidon (tai hoitamatta jättämisen) jälkeisestä tilanteesta on muutamia valikoiduilla aineistoilla toteutettuja seurantatutkimuksia. Vertailukelpoinen tieto suhteessa esimerkiksi yleiseen rangaistuksen jälkeiseen uusimiseen puuttuu.